ATJEH-HERINNERINGEN

PLEIDOOI VOOR OUD-STRIJDERS VAN
HET NEDERLANDSCH INDISCHE
LEGER VAN VOOR 1920

DOOR

G. J. B. H. TERBEEST

VOLWERDT STAEGH,

VOLMAGKT SLAAGH.

W. P. VAN STOCKUM & ZOON N.V.
DEN HAAG

VI:-
158

48 Hal

PERPUSTAKAAN NASIONAL R.I.

Tanggal : 30 - 06 - 2010
Nomor Induk : 831/PN - MUSEUM/10
BIB - ID :
ITEM - ID :
Asal : Museum Pusat

ATJEH HERINNERINGEN

VI-158.-

ATJEH-HERINNERINGEN

PLEIDOOI VOOR OUD-STRIJDERS VAN
HET NEDERLANDSCH INDISCHE
LEGER VAN VOOR 1920

DOOR

G. J. B. H. TERBEEST

VOLMERDT STAEGH.
1833
VOLMAEKT SLAAGH.

W. P. VAN STOCKUM & ZOON N.V.
DEN HAAG

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.

KON. BAT. GENOOTSCHAP VAN K. EN W.

VOORWOORD.

Nog steeds is er geen recht gedaan aan de oud-strijders van het Nederlandsch-Indische Leger, die vóór 1920 werden gepensionneerd, zij, die onder de bevelen van Z. E. den Luitenant-Generaal J. B. van Heutsz, belangrijke diensten hebben verricht.

Eenige episodes die ik persoonlijk heb ondervonden, worden hier naar waarheid medegedeeld. Moge deze brochure gelezen worden en er toe bijdragen, dat eindelijk recht worde gedaan. En recht geschiedt eerst dan, wanneer de nog in leven zijnde strijders van toen, niet worden achtergesteld bij de thans dienende militairen.

Bovendien is het aantal die nog in leven zijn niet groot en bij velen openbaren zich kwalen. Ik zelf lijd sinds mijn 50ste jaar aan doofheid, wat op m'n 58ste jaar zoo erg werd, dat ik uit mijn betrekking eervol werd ontslagen.

ATJEH HERINNERINGEN

Het klimaat in Indië was voor mij niet nadeelig, met uitzondering van dat op het eiland Lombok, vanwaar ik twee maal met zware koortsen naar Java terug moest keeren. De eerste maal in 1894, nadat ik de geheele expeditie had meegemaakt. De tweede maal in 1898 en na hersteld te zijn, geplaatst werd, bij een recrutenbataljon te Malang, om Javanen te onderwijzen. Het nieuwe geweer, model 1895, kwam hier voor het eerst onder mijn oogen. De buitenbezittingen, behalve Atjéh, hadden nog steeds de oude beaumontspuit, enkellader, in het gebruik. Om mij vertrouwd te maken met het nieuwe geweer, moest ik in m'n vrijen tijd oefenen. Met de maleische taal was ik goed op de hoogte en werd spoedig vaste instructeur. Twee Hollandsche onderofficieren, nog sedert kort in Indië en voor vier jaren gedetacheerd, namen ook deel aan dit onderwijs, om op deze manier de maleische taal te leeren. Onwillekeurig vond ik die indeeling niet practisch, beter ware het m.i. geweest, deze onderofficieren in te deelen bij een Europeesche compagnie en mocht die compagnie voltallig zijn, dan twee andere onderofficieren over te plaatsen, die de maleische taal wel machtig waren, naar de Javaansche compagnie.

Na een maand of acht was m'n eerste dienstverband van zes jaren afgeloopen.

Steeds instructie te geven aan inheemsche recruten is niet zoo prettig, bovendien had ik nogal neiging

voor het avontuurlijke, met het gevolg, dat ik bij reëngagement meteen overplaatsing vroeg naar Atjéh, wat toegestaan werd. In 1899 werd ik te Koeta-Radja geplaatst, bij een compagnie Amboneezen, waarvan alleen de officieren en onderofficieren Europeanen waren. Het duurde niet lang of deze compagnie kreeg bevel naar Meulaböh (Westkust van Atjéh) te vertrekken, om tegen een fanatieken vijand aldaar te strijden.

Toen de compagnie gereed stond, kwam de Amboneesche godsdienstonderwijzer, de heer Thenu, de menschen toespreken in het maleisch. Onder de Amboneezen komen veel goede sprekers voor, ook de heer Thenu kon hem aardig van katoen geven. Zij moesten zich gedragen als tijgers enz., de bevelen van hun meerderen trouw opvolgen en vooral dapper zijn. Vielen zij op het veld van eer, dan gingen ze onmiddellijk naar Toean-Allah (God) in den hemel. De maleische taal is bloemrijk, bovendien met het noodige pathos uitgesproken, kwam blank en bruin er van onder den indruk. De heer Thenu bezocht als zielenherder de verschillende posten op Atjéh.

Om Meulaböh te bereiken, moesten wij een zeereisje maken per paketboot, ook de heer Thenu was van de partij en reisde, evenals de Europeesche onderoff. 2e klasse. Toen hij aan boord met ons nader kennis maakte, bleek hij een gezellig causeur te zijn, sprak goed Hollandsch, speelde later een kaartje en dronk ook met ons zijn paitje (bittertje) voor het eten. De Amboneesche militairen verbleven in een andere klasse; de heer Thenu kon nu net als wij heel gewoon zijn. Zelf was ik ook godsdienstig en militairistisch opgevoed. De lectuur, die men las, zorgde daar verder voor.

Den volgenden dag, nadat wij op Meulaböh waren aangekomen, werd afgemarcheerd het binnenland in, waar wij een bivak moesten betrekken. Er waren reeds twee compagnieën van ons bataljon gevestigd, onder bevel van den Luit.-Kolonel van Loenen, gelegerd aan beide oevers van de rivier. Om de verbinding in dat bivak te bevorderen, moest een ijzeren ponton daar naar toe vervoerd worden. Met 6 Amboneezen fuseliers en eenige dwangarbeiders, kreeg ik de opdracht te zorgen, dat de ponton hare bestemming bereikte, waartoe de rivier stroomopwaarts gevolgd werd. De compagnie vergezelde ons langs den oever. De rivier maakte dikwijls verschrikkelijke bochten, van zelf, dat er van onze compagnie die langs den oever marcheerde, niet veel te zien was, ook vooral door de weelderige plantengroei.

Het was juist in zoo'n bocht, dat wij, ons als het ware geheel verlaten voelend, plotseling van alle zijden hevig werden beschoten. De dwangarbeiders sprongen verschrikt het water in en doken er zoo diep mogelijk onder, terwijl zij zich met hun handen aan de ponton vast hielden, de fuseliers begonnen direct terug te schieten. Het eerste waar ik voor zorgde was, de dwangarbeiders bevel te geven de ponton in het midden van de rivier te houden. Vermaande met de patronen niet te roekeloos te zijn, en om er de discipline in te houden brulde ik het commando „aan — vuur". Na eenige malen dat herhaald te hebben, had ik de menschen in mijn macht, daarna commandeerde ik een paar maal „zet — af" wat heel goed ging. Wij hadden per man 60 patronen wat in een gevaarlijk oogenblik nu niet zoo veel is, daarmee moest rekening worden gehouden. De eerste vijandelijke kogels vlogen over onze hoofden,

ketsten tegen de ponton en sloegen er vlak bij in het water. Na eenige salvo's, — zelf stond ik in het gelid mee te vuren — werd het richten van den vijand minder.

Eenigen tijd daarna kwam een sectie onder luitenant ten Klooster aangestormd om ons te helpen. Gelukkig hadden wij gewonden noch dooden te betreuren en was de eerste vuurproef op Atjéh schitterend doorstaan. De luitenant gaf daarover zijn goedkeuring te kennen. De kennismaking met mijn menschen was hierdoor ingetreden, met wederzijdsche waardeering. Het bivak werd zonder verdere bijzonderheden bereikt. Van hieruit werden om beurten per compagnie tochten ondernomen. Dikwijls werden we beschoten, vooral wanneer wij huiswaarts keerden, zonder eenig resultaat.

Ook is mij eenmaal de eer te beurt gevallen, als commandant van een sectie, prof. Snouck Hurgronje en Generaal van Heutsz te mogen begeleiden. Het graf van den gesneuvelden leider, Toekoe Oemar is tot heden niet bekend, ofschoon prof. Sn. H. met Gen. v. Heutsz, er toen zeer veel moeite voor hebben gedaan, om er achter te komen.

Een minder prettige geschiedenis, overkwam mij toen een collega van een andere compagnie ziek werd, terwijl deze compagnie een paar dagen op patrouille moest. De kapitein wenschte de sectie niet zonder Eur. sergt. te laten en werd ik voor een paar dagen uitgeleend, om den zieken collega te vervangen.

Natuurlijk vond ik dat niet aangenaam, met een mij geheel vreemde sectie op patrouille te moeten gaan. De compagnieën gingen om beurten uit, waardoor ieder in de gelegenheid werd gesteld te rusten, wat in dit geval mijn neus voorbij ging.

Nadat wij er twee maanden gepatrouilleerd hadden, gingen we weer naar Koeta-Radja terug. In Koeta-Radja hadden wij het niet kwaad. Voormiddags in den omtrek kleine marschjes maken en daarna was men vrij. Na een maandje kregen wij opdracht, te Oleleh in te schepen aan boord van een oorlogsschip, met bestemming in de nabijheid van Tapatoean (Westkust). Dr. H. Colijn was in die dagen kapitein-commandant van Tapatoean, en had van eenige vijandige hoofden de uitnoodiging gekregen, wanneer hij brani was, moest hij hen maar eens komen opzoeken. De Atjéhers verbleven in een versterking en zouden de compagnie aldaar afwachten. Onze compagnie moest den heer Colijn in dat zaakje behulpzaam zijn.

Vanzelf is het behelpen als men op een oorlogsschip, met een 100 man een reisje maakt. Bovendien keken de Jantjes niet zoo heel vriendelijk naar al die landrotten, die hun propere bodem kwamen vuil maken. Maar de Indische militair kan een stootje verdragen en voelt zich overal thuis. Wij waren met 4 Europeesche onderofficieren en zaten spoedig in het verblijf van onze collega's gezellig te babbelen.

Stof hebben de marinemannen altijd voorradig, ook wij konden aardig opscheppen; bijv. werd er door een landrot verteld, dat des nachts in een bivak zijn veldflesch door een olifant was leeg gedronken enz.

Ons doel was genaderd. Wij namen hartelijk afscheid, stapten in de marine-sloepen, doch waren ver van de kust waar een hevige branding stond. De commandant van het oorlogsschip, wenschte de verantwoording niet te dragen, om ons door de branding heen te brengen. De sloepen werden getrokken door een stoombarkas, tot even voor de branding, daar stapten

KON. BAT. GENOOTSCHAP VAN K. EN W.

wij over in Atjéhsche prauwen. De Atjéhers zijn flinke zeelieden, die ons er kranig door heen stuurden. Met bewondering heb ik ze toen gade geslagen. Een op de voorplecht, twee roeiers en een stuurman met een losse roeispaan, die kalm en zakelijk zijn orders gaf.

De prauw leek wel een steigerend paard, dan was de kop in de hoogte om direct in de diepte te verdwijnen, veel bruiswater kwam er binnen maar behouden kwamen wij aan de kust.

Terwijl we nog in de sloepen zaten, stonden eenige Atjéhers ons te beschieten en bleven doorgaan tot wij met de prauwen de kust genaderd waren. In den omtrek werd gepatrouilleerd en daarna een bivak betrokken, de wapens werden in orde gebracht enz.

Den volgenden dag werd kapitein Colijn met zijn compagnie ontmoet, en gezamenlijk den vijand opgezocht. De compagnie van kapitein Colijn bestond uit 3 sectie's Inlanders en een sectie Europeanen. Onze compagnie echter bestond uit 4 sectie's Amboneezen. Natuurlijk hadden de Atjéhers niet op ons gewacht. Zij waren uit hun versterking verdwenen. Wij bleven patrouilleeren in dat gebied, nagenoeg zonder succes, maar daardoor werden de Atjéhers steeds opgejaagd. 's Namiddags werd eenige keeren, gezamenlijk het bivak betrokken, waar het tot een uur of zeven heel vroolijk toe ging. Bij de sectie Europeanen was een amateur voordrachtskunstenaar. Hij speelde harmonica, zong grappige liedjes, waardoor het geheele bivak, vooral het Europeesch gedeelte ,in een genoegelijke stemming kwam en er een uitstekende geest in den troep heerschte. Ook kapitein Colijn genoot er van en zorgde, dat de harmonica steeds overal aanwezig was. Als commandant moest hij daarvoor zijn toestem-

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.

ming verleenen, om het instrument bij de bagage te laten vervoeren. Ongeveer een maand bleven wij speuren, kwamen dikwijls stevig onder de patjets, (kleine bloedzuigers) en niet zelden gebeurde het, dat men er 10—14 aan beide beenen had, eenmaal zelfs tot 17.

Wanneer men in de rivier ging baden, kwam men pas tot de ontdekking van hun aanwezigheid. Een watje met een weinig ammoniak werd gebruikt om jeuken te voorkomen en het wondje te zuiveren. Op een dag toen onze compagnie een kloof tusschen het gebergte moest doortrekken, werden wij plotseling hevig beschoten, boven uit het gebergte. Direct werd het vuren beantwoord en tegen de rotsen opgeklommen, waar de vijand zich in een grot had genesteld. (Vóór de grot was er een natuurlijke borstwering, welke bovendien aangevuld was.) Wij hadden niemand zien wegloopen. Zij waren allen in de grot teruggetrokken en zaten gelijk een muis in de val. Wij hadden 2 gewonden gekregen, 1 Europeesch sergeant en 1 Ambonees fuselier. Direct werd een wacht voor de grot betrokken. De omtrek werd afgezocht of de grot ook nog een uitgang had, wat niet het geval bleek. Den volgenden morgen moest de grot inwendig onderzocht worden, eenige flambouwen werden aangestoken, heel voorzichtig werd de grot ingegaan, het bleek een groote schuilplaats te zijn, met verschillende donkere holen, maar kregen geen contact. Op een anderen dag werd met rook geprobeerd ze er uit te drijven, wat ook mislukte. Een paar dagen daarna werd contact met de Atjéhers verkregen. Zij kwamen dicht bij den uitgang, een 3 tal van hen wilde zich overgeven en kwamen ongewapend te voorschijn. Er werd onderhandeld, maar hun hoofd wilde zich niet onderwerpen. Deze 3 Atjéhers namen

wij gevangen. Een dag later begrepen we, om de oplossing te bespoedigen, dat deze 3 menschen weer terug moesten in de grot. Hoe meer er in de grot verbleven des te spoediger moest het eten opraken, waardoor ze allen gedwongen zouden worden zich over te geven. Zoo nu en dan werd het inwendige van de grot bekeken, 1 Europeesch sergeant met een paar Amboneezen fuseliers voorop, dan volgde de luitenant met nog eenige manschappen, terwijl er een wacht steeds voor de grot bleef. De wacht stond onder bevel van een Europeesch sergeant. Elken morgen kwam de luitenant Geertsema Beckering informeeren en leiding geven.

De Europeesche onderofficieren verzochten den luitenant met getweeën voorop de grot in te mogen gaan, omdat zij daar meer vertrouwen in stelden, wat toegestaan werd. Met zijn tweeën gingen wij voortaan het eerst, rug aan rug, de grot in terwijl de rest van den troep volgde. Mijn collega was ook een dapper maar voorzichtig man en zoo was het thans een heele geruststelling voor ons beiden bij het doorzoeken der grot. Wij liepen in het licht der flambouwen. De Atjéhers konden uit hun donkere schuilhoeken ons begluren, het was geen benijdenswaardige toestand. Na ongeveer 3 weken de grot dag en nacht bewaakt te hebben, kwamen de 23 Atjéhers door den honger gedwongen zich overgeven. Al hun wapens werden door ons in beslag genomen, eenige geweren en veel blanke wapens. De menschen moesten zich aan een visitatie onderwerpen; ze waren zoo verschrikkelijk uitgeput, dat ze op levende lijken geleken, en bewonderde ik hun uithoudingsvermogen. Gelukkig was er in die grot altijd zuiver water, dat door den druipsteen (stalactiet) ont-

staat, anders hadden zij het niet zoo lang kunnen volhouden.

Dat zij zeer gehecht zijn aan hun geboortegrond, ondervond een collega van mij. Een Atjéher moest aan boord van een gouvernementsvaartuig gebracht worden, om eenige dagen gevangenisstraf te ondergaan. Toen hij op weg was, ging hij op den grond zitten en vertelde: „hier ben ik geboren, ook hier wil ik sterven," en weigerde verder te loopen, met het noodlottig gevolg, nadat alles was geprobeerd, om hem tot rede te brengen, hij zijn weigerachtige houding met den dood moest bekoopen.

Na eenige dagen werden wij per gouvernementsvaartuig naar Oleleh gebracht en per trein naar Koeta-Radja. Ik verzocht overplaatsing naar het korps maréchaussée, wat toegestaan werd. De voordeelen waren niet gering, dubbel salaris en veel vrijheid, wanneer we thuis waren.

Men gevoelde zich als het ware burger. Geen signalen, noch commando's klonken er, geen reveille 's morgens enz., ieder zorgde voor zijn eigen eten, ook op patrouille zorgde ieder voor zich zelf.

Ieder man had een geëmailleerd kookpannetje. Wanneer er buiten een bivak betrokken werd, was in een uur tijds het bivak klaar en het eten gekookt. Het korps maréchaussée bestond uit 1220 man, ingedeeld in 5 divisiën. Een divisie uit 1 kapitein tevens civiel-gezaghebber, 3 luitenants en 12 brigades. Een brigade bestond uit: 1 Europeesch sergeant, commandant, 1 inheemsch sergeant, 1 inheemsch korporaal en 17 inheemsche soldaten. De geheele Archipel was er in vertegenwoordigd, zooals Amboneezen, Menadoneezen, Timoreezen, Javanen enz. Het beste gehalte van

militairen maakte er deel van uit. Wie het niet kon volhouden, werd teruggezonden van waar hij gekomen was. Met deze menschen heb ik heel wat meegemaakt, maar steeds heb ik er prettig mee gediend door wederzijds begrijpen. Altijd gingen we vertrouwelijk met elkander om, het is verkeerd ze uit de hoogte te behandelen. Wanneer ze iets te vertellen hebben, belangstelling toonen. Dikwijls heb ik als scheidsrechter tusschen man en vrouw moeten optreden, wanneer zij mijn hulp inriepen. Ook is er van deze menschen veel te leeren, vooral wat plantenkunde betreft, als wij in de rimboe waren, wisten zij voor het eten, altijd nog een lekkere bijspijs bij de rijst te vinden, ook de onderlinge kameraadschap was dik in orde.

Hoofdzaak is altijd rechtvaardig te handelen. Het is eenmaal op patrouille gebeurd, dat een brigadecommandant die de gewoonte had, een zekere Timorees altijd achter te stellen, door dien Timorees met zijn klewang de slagader in zijn hals werd door geslagen, waardoor de dood spoedig intrad. De inheemsche sergeant nam het bevel over en schoot op staanden voet den Timorees neer. De Timorees had panas hati (letterlijk heet hart) gekregen. Ze liepen met getrokken klewang in het terrein. De Timorees vlak achter zijn brigadecommandant, nam zijn kans waar met dit tragisch einde.

Mijn standplaats bij de maréchaussée werd Seulimeum, een kampement van houten barakken, gelegen aan den voet van den Goudberg, op een heuvel, waar beneden een heldere rivier stroomde en het eindpunt van de Atjéh stoomtram was. Kapitein van Daalen was toen onze commandant, wel bekend uit de Atjéhgeschiedenis. Er werd flink dienst geklopt, maar niet

op een kleingeestige manier. Elken avond om zes uur moesten de brigadecommandanten die thuis waren orders halen bij den commandant. Een groote kaart van het gebied hing aan den wand. De brigadecommandant, die aan de beurt was, kwam naar voren, noteerde de namen van de kampongs en het terrein waar gepatrouilleerd moest worden, alsmede het uur van vertrek. De eene brigade vertrok b.v. des avonds om 9 uur, een tweede des middernachts, een derde ± 3 uur 's morgens. Wanneer een brigade voor meerdere dagen uit moest, werd als regel des morgens om 7 uur vertrokken.

De brigadecommandant deelde spoedig aan zijn menschen het uur van vertrek en den duur van den tocht mede. Nadere gegevens werden geheim gehouden.

Dicht het doel genaderd, werd het hun mede gedeeld. In den regel werd per brigade gepatrouilleerd, een enkele maal in grooter verband. Aan natuurschoon viel er heel veel te genieten. Op een keer kwamen we, met 6 brigades onder commando van den kapitein, op patrouille zijnde uit het oerbosch op een plateau. Hetgeen we toen zagen was zoo indrukwekkend, dat ieder als het ware, aan den grond genageld bleef staan. Een kudde olifanten ± 50, stond een 100 meter van ons af te stoeien gelijk een troep schooljongens, hun oorkleppen gingen geregeld op en neer, met hun slurf trokken ze bosjes alang-alang uit den grond, smeten het elkander toe, sprongen boven op elkaar, terwijl hun trompetgeluid steeds hun vreugde verkondigde. Ongeveer een kwartier bleven wij het met belangstelling gade slaan. Wij moesten dwars door deze olifantentroep heen, wat op een eenvoudige manier gebeurde. De inheemsche sergeant, (bij de maréchaussée wordt hij

panglima genoemd, een Atjéhsche benaming) liep met 6 man 20 pas voor de kolonne. Toen zij de olifanten genaderd waren, begonnen allen flink in de handen te klappen, met het gevolg dat de kudde heel kalm naar den rand van het bosch wandelde, het pad voor ons vrij maakte, en wij onzen weg vervolgden. Zulke tafereelen blijven voor mij altijd een aangename herinnering. Ook in de Gajoh, aan de Laut Tawar (zoetwatermeer), waar heel veel moois te bewonderen viel. Het meer ligt op 1200 meter hoogte, het gebergte er om heen ruim 1600 tot 1800 meter. Hier begon de oorsprong van de rivier Peusangan, die zich als het ware door het gebergte heen perste, om tenslotte noordwaarts in zee te stroomen. De alang-alang was hier vervangen door gras, de bekende tjemaraboomen groeiden op de hellingen en daartusschen graasden de herten, met prachtige geweiën versierd. Hier voelde men de weldadige uitwerking op den geest, door het aanschouwen van deze prachtige natuurbeelden.

Ook minder aangename tochten deden zich voor. We hadden met 3 brigades onder bevel van den luitenant Burger, een paar weken in het Tangsé gebied gepatrouilleerd, daarna werd de richting naar het kampement genomen, dat vier marschdagen verwijderd was. Een Menadoneesch korporaal liep voor aan als spitscommandant, de brigade commandant was niet aanwezig. Deze korporaal beweerde een korteren weg naar huis te weten, waaraan gevolg werd gegeven. Toen wij 4 dagen steeds in een oerbosch hadden gemarcheerd, begon ik te begrijpen dat we verdwaald waren. Te eten hadden we niets meer en in een oerbosch is ook niets eetbaars te vinden. Des namiddags, nadat we een bivak hadden betrokken, deelde ik mijn collega de la Croix,

— Indo Europeaan, die steeds als een trouwe dappere wapenbroeder in mijn gedachte zal blijven voortleven — mijn vermoeden mede, ook hij was tot de zelfde conclusie gekomen.

We overlegden toen met den luitenant, met het gevolg, dat we het kompas ter hand namen en de richting naar de westkust insloegen. Terwijl we al een paar dagen zonder eten hadden gemarcheerd, overviel ons in het midden van den nacht, een onweer zoo verschrikkelijk, als niemand onzer ooit had bijgewoond.

Ons bivak lag op de kam van het gebergte in een oerbosch. Het was helsch donker, tot de bliksem het geheel in een vuurgloed zette en tegelijkertijd een donderslag dreunde of de aarde verging, met echo's als mitrailleurvuur. Vermoedelijk was de bliksem in een reuzenboom geslagen, die andere slachtoffers mee sleepte zoodat ze samen het gebergte afrolden. Dat de indruk verhoogd werd door onze neerslachtige stemming is begrijpelijk. Des morgens werden de kleeren gedroogd bij een vuurtje en terwijl we ons klaar maakten voor den afmarsch, kwam een maréchaussée mij waarschuwen dat zijn kameraad ziek was. Bij den patiënt gekomen, begreep ik dat redding uitgesloten was. Hij had geeuwhonger, ik gaf hem pepermuntolie met water gemengd, hij slikte als een waanzinnige en bleef maar gapen en happen, terwijl de oogen diep in het hoofd wezenloos bleven staren. Het duurde niet lang of de dood was ingetreden. Er werd zoo goed en kwaad dat ging een kuil gegraven en met eenige plechtigheid het lijk er in gelegd. Eenige takken met scherpe doornen, en een paar zware steenen, die in de nabijheid lagen, werden er op gelegd, om te voorkomen dat wilde dieren er aan zouden wroeten. Eenige woorden tot op-

wekking werden er gesproken en toen.... maar weer verder, diep onder den indruk van dit tragisch gebeuren. Een kreekje werd gevolgd stroomafwaarts.

Nederzettingen worden altijd aangetroffen waar waterstroompjes zijn, dus bleven wij het kreekje volgen. Des namiddags zagen we aan de bedding van het kreekje, dat nu een klein riviertje geworden was, eenige daon pakoe planten (spijkerblad) die eetbaar zijn. Ieder begon direct deze planten te plukken, het bivak werd hier opgeslagen en was er nu weer wat te koken en te eten. Een groote leguaan die zich vertoonde werd spoedig een kopje kleiner gemaakt, eerlijk verdeeld en als een lekkernij genuttigd. Ieder man heeft behalve, patronen, noodverbandje enz., ook een klein kokertje van blik wat gevuld is met zout, wat nu goed van pas kwam. De menschen knapten er een weinig van op, de maag was nu weer een klein beetje gevuld. Zeer tot ons leedwezen waren we 2 dwangarbeiders verloren, die wegens uitputting, ons niet meer konden volgen. Het was een treurig geval, maar niemand was krachtig genoeg om ze op te sporen, nog minder om ze te dragen, ieder had genoeg aan zich zelf. Den volgenden morgen bleven we het riviertje volgen, na een uur of vijf geloopen te hebben ,zagen wij een ladang, zoo vlug mogelijk werd naar de hutten geloopen en bleek het een nederzetting van uitgeweken Atjéhers te zijn. De menschen waren zoo verrast dat er niet één weg liep. Van die zijde hadden ze ons nooit verwacht.

Wij kwamen als het ware uit de lucht gevallen. Vrouwen, kinderen en mannen bleven in de hutten ons bespionneeren. De luit. was goed op de hoogte met de Atjéhsche taal en verzocht om het hoofd te spreken. Een bejaarde Atjéher kwam te voorschijn, kalm werd

er een gesprek gevoerd, dat zij konden blijven en wij hun geen overlast zouden aandoen, maar gaarne wat voedsel zouden ontvangen. Zij brachten ons rijst met zout, pisang en een paar kippeneieren. Dien dag werd er door ons heerlijk gesmuld, ieder vroolijkte op en het leed was vergeten.

We verbleven er nog een dagje om op verhaal te komen, spraken met de Atjéhers af, dat 2 mannen ons zouden vergezellen om den weg te wijzen. Den tweeden dag heerlijk uitgerust ,de maag weer voorzien, zouden we afmarcheeren. Even kijken waar de gidsen bleven. Tot onze groote spijt en verwondering, hadden zij in den nacht de geheele nederzetting verlaten en was er geen sterveling te bespeuren. Wij moesten natuurlijk verder, dachten dat de Atjéhers onzen belabberden toestand bemerkt hadden en nu vermoedelijk in een hinderlaag ons gingen opwachten. Er werd door ons niets beschadigd. Wij waren hun echt dankbaar voor de redding, marcheerden af, terwijl we scherp uitkeken om onheilen te voorkomen. De rivier, die steeds grooter werd, bleven we volgen. Des avonds weer een bivak betrokken, daar wij nu ook rijst bij ons hadden werd er gekookt en gegeten. Den volgenden dag afmarsch. Langs de rivier liep thans een behoorlijk pad. Van de Atjéhers hadden we gelukkig geen moeilijkheden ondervonden. Zij waren waarschijnlijk in hun nopjes, dat wij hun ook geen overlast hadden aangedaan. Des middags bereikten wij Poeloe Raja aan de Westkust, waar een divisie maréchaussée hun standplaats had. Wij waren 2 weken over tijd, niemand had gedacht ons meer terug te zien. Men vermoedde dat wij geheel in de pan waren gehakt. De ontvangst was met recht hartelijk. Wij werden vertroeteld en na een paar dagen

ingescheept op een gouvernementsvaartuig, dat ons gelukkig huiswaarts bracht.

Het was in die dagen de gewoonte, om de luitenants die voor de eerste maal op Atjéh kwamen, eerst een paar maanden bij de maréchaussée te detacheeren, ten einde practische ervaring op te doen.

Meulaböh is altijd een beruchte streek geweest. In het begin van het jaar 1905 waren de Atjéhers daar weer overmoedig, vooral na eenige keeren een welgeslaagde klewangaanval gedaan te hebben. Meermalen hadden de onzen daar bij gesneuvelden en gewonden en ook gingen nog al eens vuurwapens verloren. Dat de Atjéhers brutaal werden, bewijst wel, dat ze 9 brigades maréchaussées onder bevel van den kapitein Campioni durfden aan te vallen. Ook daar verloren de onzen karabijnen en waren er menschenlevens te betreuren. De kapitein werd bij die gelegenheid zoo zwaar gewond, dat hij er later aan overleden is. In de maand Mei 1905 waren wij intusschen ook gearriveerd ter versterking met 3 brigades maréchaussées en betrokken een bivak in het hartje van het gebied waar de klewang-aanvallen niet van de lucht waren, n.l. Seunagan. Des nachts werden wij herhaaldelijk verontrust. Doordat ons bivak aan een rivier gelegen was, werd van den overkant dikwijls geschoten, maar de kogels vlogen er over heen, zoodat wij er niet veel notitie van namen en het bekende liedje zongen: „de Atjéhers schieten hoog, Karel van der Heijden in zijn linkeroog". Den 2den Juni rukten we onder bevel van den kapitein Tolhuis, waaraan toegevoegd een 1e luitenant, die pas op Atjéh was en practische ervaring op moest

doen, met 3 brigades maréchaussées uit, om te patrouilleeren. Nadat wij 2 dagen gespeurd hadden en niets bijzonders gezien, kwamen wij aan een sterk gezwollen rivier, die door de banjir niet doorwaadbaar was, en wij ons doel niet konden bereiken, want juist aan de overzijde verbleven de djahats (vijanden). De rivier werd stroomafwaarts gevolgd en om 12 uur werd een rust gehouden om te eten. Een half uur later; nadat de inwendige mensch versterkt was, werd langs den oever van de rivier verder gemarcheerd. Toen we ongeveer een minuut of 15 geloopen hadden, viel er plotseling een donderbusschot en een helsch lawaai en geschreeuw van ila-alaha enz., tegelijkertijd kwamen eenige lansen in het gelid terecht en waren we midden in een klewang-aanval, tusschen de alang-alang die door het grint vele open plekken had, waardoor de aanvallers handiger konden optreden. Dat het veel vlugger gebeurde dan iemand het vertellen kan, weet alleen hij, die zoo iets meegemaakt heeft. Daar ik als spitscommandant optrad en daardoor gereed was voor het gevecht, en bovendien vertrouwde mannen had, die al jaren met mij op Atjéh verschillende gevechten hadden meegemaakt, gelukte het mij door vlugge en duidelijke bevelen de brigade (sterk 15 karabijnen) naar beide zijden te doen front maken, aaneengesloten te blijven en den aanval totaal af te slaan. Een kritiek moment deed zich nog voor tijdens dien klewang-aanval. Ik had juist 3 aanvallers neergeschoten, de laatste patronen uit mijn karabijn, dus het magazijn was leeg, en mijn klewang hing aan de polsriem van mijn rechterhand, toen er weer een ander op mij afkwam. Ik probeerde mijn klewang te grijpen aan het gevest, maar dat lukte niet vlug genoeg, terwijl ik met mijn

karabijn in de linkerhand een houw naar het hoofd trachtte te pareeren. Het was een hachelijk oogenblik. Maar gelukkig, mijn naaste buurman de Menadoneesche maréchaussée Katuuk (die zelf door een lans licht gewond was) gaf hem precies toen hij zijn klewang ophief om mij een kopje kleiner te maken, één slag met zijn klewang onder den linker okselholte, waardoor hij terneder stortte en voorloopig genoeg had. Dat de slag zoodanig aankwam komt natuurlijk ook, doordat het bovenlijf nagenoeg naakt was. De achterste 2 brigades zonder Europeesch commandant zijn er niet zoo goed afgekomen, omdat zij het verband in de brigade niet handhaafden, waardoor zij zware verliezen te betreuren hadden. Twee gesneuvelden en vele gewonden w.o. eenige, die hun handen waren afgeslagen, waarmee zij gepareerd hadden. Bovendien hadden zij te samen minder vijanden gedood dan mijn brigade alleen. Gelukkig verloren we geen karabijnen. Toen de aanval afgeslagen was, werd ik door den kapitein aangewezen om met mijn brigade het terrein in den omtrek te verkennen en te zuiveren, hierbij werden nog een paar vijanden neergelegd. Ook moesten er bamboe's gekapt worden om de tandoe's in orde te brengen. De draagstokken voor de tandoes worden in den regel thuis gelaten als overtollige ballast om zoo vlug mogelijk te kunnen ageeren.

Daar wij nog 2 dagmarschen van huis waren, en de dwangarbeiders noodig voor de gewonden, werd alle bagage, die gemist kon worden, weggeworpen, de gesneuvelden ter plaatse begraven en de voedselvoorraad onder onze menschen verdeeld. Nadat de gewonden verbonden waren, werd de marsch naar huis aanvaard, wat geen prettige was. Ook deze 2 dagen bleef ik

commandant van de spits en hielden wij ons zooveel mogelijk schuil in het bosch, omdat men daar het meest beveiligd is tegen klewang-aanvallen. Daar in het bosch dikwijls gekapt moet worden om een weg te banen, viel het niet mee aan de spits, maar ieder vervulde met opgewektheid zijn plicht. Het is natuurlijk hoofdzaak als Europeaan een flink voorbeeld te geven aan de inlandsche menschen.

Tegen den avond werd het bivak betrokken op een heuvel. Dezen nacht werd door de valide menschen zwaren wachtdienst verricht.

's Morgens weer bijtijds op marsch. Na eenige uren kwamen wij bij een tweesprong van paden, waarvan het eene versperd was. Wat nu te doen? Daar wij een gevangen Atjéher bij ons hadden, die steeds humaan door mij was behandeld, vroeg ik ook zijn oordeel. Mijnheer zeide hij, wij moeten het pad inslaan dat versperd is, omdat het met opzet is geschied. De vijand is van meening, dat U het niet versperde pad zal volgen en dan beloopt U nogmaals de kans om in een hinderlaag te vallen.

Hem werd nog eens goed aan zijn verstand gebracht, dat, wanneer er iets mocht gebeuren, hij er direct met zijn leven voor gestraft zou worden. Daarna werd de raad opgevolgd, en gelukkig bleek hij goed te zijn.

Hinderlagen in een bosch komen ook wel eens voor op de volgende manier. Men kapt tamelijk zware boomen, waarna men ze een lengte geeft van ongeveer 2—3 meter, bevestigt die met rottan boven het pad als een aangesloten geheel tot een lengte van 40 à 50 meter. Men maakt er als het ware een val van. Het uiterste einde is aan een soort haak of neus van hout verbonden. Wanneer de geheele troep er onder is,

wordt de haak losgelaten; of wel de voorste man van den troep trapt op iets wat onder de bladeren verborgen is, waardoor de haak los schiet. Dan valt de geheele vracht op den troep en tegelijkertijd springen de verborgen Atjéhers van alle kanten te voorschijn met klewang en lans.

Toen wij het eindpunt van het bosch bereikt hadden en door de alang-alang moesten marcheeren, werd de carréformatie aangenomen met de gewonden in het midden.

Om ongeveer $2^1/_2$ uur 's middags kwamen wij zonder verdere ongevallen zwaar vermoeid in ons vaste bivak aan. De menschen die in het vaste bivak achter gebleven waren, kwamen ons hartelijk tegemoet. Natuurlijk hadden zij direct begrepen, toen zij de tandoe's met gewonden zagen, dat ons succes niet groot was.

Na ons wedervaren verteld te hebben, deelden zij ons mede dat een andere kolonne van 3 brigades maréchaussées, onder bevel van een luitenant, ook een minder aangename ontmoeting had beleefd. Die brigades waren in hun marschbivak, even voor het aanbreken van den dag door eenige Atjéhers aangevallen. Die Atjéhers hadden kans gezien ongemerkt binnen dat bivak te komen. Vele zwaar gewonden onzerzijds was hiervan het gevolg. Een Europeesch sergeant o.a. werd gewekt, met een klewanghouw van den linkerschouder tot de rechterdij over de ruggegraat die goed raak was. Bovendien werd hem nog een vinger afgehouwen. Later werd hij afgekeurd voor den militairen dienst.

Op Padang-Tidji was een bataljon Infanterie gelegerd. Om de pikante zaakjes op te knappen, werden van uit Seulimeum om beurten 2 brigades maréchaus-

sées voor een paar weken gedetacheerd. De luitenant Veldman van de maréchaussée, was civiel gezaghebber, onder wiens bevelen de brigades gesteld werden. Van Seulimeum naar Padang-Tidji was ruim 9 uur marcheeren door het gebergte, ook ik had het genoegen een paar weken mijne diensten aldaar te mogen aanbieden. Steeds moest men daar op zijn quivive zijn. Het gebeurde bijv. dikwijls, dat wij tegen een uur of 9 's avonds gingen slapen en een paar uren daarna, heel stil gewekt werden om vijandelijke Atjéhers te arresteeren.

Op een avond moest ik een vijandelijk hoofd arresteeren, die beweerde niet bang te zijn, omdat hij onkwetsbaar was (vroeger had hij een schampschot aan het hoofd gekregen, bij het vluchten uit een versterking).

Bij aankomst werd behoedzaam het bewuste huis omsingeld en de meegebrachte fakkels aangestoken. Na eenige sommaties tot de bewoners gericht te hebben, om uit hun huis te komen, kwamen een vrouw en twee kinderen te voorschijn.

Nogmaals werd met klem gesommeerd. Spoedig daarop werd een lans uit het huis naar ons toegeworpen, waarna de bewuste persoon, gewapend met klewang en rentjong [1]) direct attaqueerde. Hij werd neergesabeld. Door ons mocht er niet geschoten worden om de volgende arrestatie niet te doen mislukken.

Het tooneel van dezen korten strijd bood, in den tropischen nacht bij het fakkellicht, een fantastisch gezicht. Vervolgens werd de tweede arrestatie verricht. Ook hier was het niet mogelijk hem levend te arresteeren, wel probeerde hij, er een van ons mee te ne-

[1]) Atjéhsche gebogen dolk.

men. De sommatie's gebeurden altijd in de Atjéhsche taal.

Een brigadecommandant in dien tijd, moest behalve militaire, ook dikwijls andere functies vervullen. Op Lamteubah ± 5 uren loopen van ons kampement Seulimeum, werden om toerbeurt 2 brigades maréchaussée gedetacheerd voor patrouilledíensten, doch ook om op wegengebied werkzaam te zijn. Begonnen werd met het tracé aan te geven, waarbij dikwijls gekapt moest worden. Daarna kwam de hellingmeter aan de beurt. Links en rechts van den weg werd een diepe sloot gegraven, die van te voren met lijnen werd aangegeven. De grond die uit de sloot kwam, werd gebruikt om den weg zoogenaamd tonrond te maken, daarna werd als hardingsmateriaal grind uit de dichtstbijzijnde rivier op den weg gebruikt. Al deze werkzaamheden werden in „heerendienst", (eens per week een dag werken zonder daarvoor vergoeding te krijgen, belasting was nog niet ingevoerd) verricht. De Atjéhers hadden geen behoefte aan een weg, maar de militairen met hun transporten wel.

Over het algemeen werd er met lust gewerkt. Tijdens het werken hield de brigade-commandant — alleen gewapend met klewang en een eindje rottan in zijn hand — toezicht. Volgens hun adat mag men iemand wel een tik geven met de rottan, doch nimmer mag men zijn voet gebruiken, om bijv. een Atjéher een schop te geven, al gebeurt dat zonder pijn te doen. Hun adat zegt, „een hond mag men schoppen, maar een mensch niet." Het is raadzaam zich daaraan te houden, om ernstige onaangenaamheden te voorkomen.

De brigade nam in de nabijheid op een heuvel stel-

ling met de opdracht, dat wanneer de Atjéhers den brigadecommandant mochten aanvallen, direct op hen te schieten. Om de orde er in te houden, bleef de brig. commandant steeds in de nabijheid van de werklieden. De karabijn werd met opzet door den brigadecommandant niet mee genomen, om geen aanleiding te geven aan de Atjéhers, het begeerenswaardige vuurwapen te kunnen buitmaken en daartoe hem een „kopje kleiner" te maken. Er zijn voorbeelden, dat een sectie infanterie in de nabijheid der werkende Atjéhers verbleef. Het aanlokkelijke, om in het bezit van vuurwapens te geraken, konden zij niet onderdrukken, met het gevolg, dat ze de sectie na een vooraf beraamd plan aanvielen en geweren buit maakten. Van zelf ging dat met bloedvergieten gepaard aan beide zijden.

Eén kampong was er, die nogal dikwijls te laat kwam. De toekoe (districtshoofd) gevraagd naar de reden, vond het ook niet prettig, maar mijnheer moest het kamponghoofd zelf maar eens daarover onderhouden. Toen de bewuste kampong bij het wegwerken weer te laat verscheen, liet ik het kamponghoofd bij mij komen. Als straf kreeg hij de opdracht voor ons bivak 100 bamboe's den volgenden middag te laten brengen. Om klem bij te zetten, werd hem medegedeeld dat er, bij niet nakoming dan een koe gehaald zou worden om als voedsel voor de militairen te dienen. Den volgenden middag werden precies de 100 bamboe's gebracht en zij waren in het vervolg steeds op tijd. De bamboes had ik noodig om het bivak in orde te brengen. Het lijkt heel wat, 100 bamboe's, doch het was voor de Atjéhers niet moeilijk te volbrengen. Het is noodig bij het geven van orders altijd ernstig te blijven, een gegeven woord steeds gestand te doen. Dreigen en het niet nakomen, is

geheel verkeerd, daardoor verliest men zijn prestige. Ik heb altijd met de Atjéhers prettig gewerkt. Wanneer het tijd was voor het gebed, werd het werk even onderbroken en door allen aan het gebed deelgenomen. De Atjéher komt zijn plichten als Mohammedaan steeds na. Het geestelijke hoofd gaat voor, dan volgen de kamponghoofden en daarachter de overige personen. Voor een Westerling blijft het altijd een interessant gezicht, wanneer de plechtigheid plaats heeft.

Ook heb ik het genoegen gehad de menschen te helpen om een gevreesden tijger, die dikwijls koeien kwam rooven, onschadelijk te maken. Een diep ravijn tusschen de kampongs werd door den tijger gebruikt om te sluipen en van daar uit zijn slag te slaan. Er was over de geheele breedte van het ravijn een net gespannen van stevige rottans. Op zekeren dag kwam het hoofd mij verzoeken behulpzaam te zijn. De tijger was wederom in het ravijn waargenomen en werd door de geheele mannelijke bevolking opgejaagd in de richting van het net. Die opjaging ging gepaard met een helsch lawaai. De Atjéhers, gewapend met lans en klewang, steeds luid schreeuwende, slaan op leege petroleumblikken, het blaffende hondenkoor enz. Met 2 maréchaussées' (goede schutters) had ik stelling genomen dicht bij het gespannen net. Kalm bleven wij met geladen karabijn wachten; eindelijk zagen wij den tijger sluipende het net naderen. Links en rechts met onheilspellende blikken loerende, den buik over den grond sleepende, tot even voor het net. Terwijl hij een oogenblik zijn kans wilde berekenen, knalden er 3 schoten en de tijger was niet meer.

Een luid gejuich steeg op.

Wij waren intusschen den tijger genaderd, gevolgd

door het hoofd, die onmiddellijk de snorharen van den tijger verbrandde. Dit werd gedaan om vergiftiging door middel van deze haren te voorkomen.

Wanneer men lust heeft iemand op een langzame manier naar de andere wereld te helpen, wordt het volgende plan beraamd. Men stoomt rijst gewoon gaar, daarna worden eenige rijstkorrels geregen aan een snorhaar van den tijger, veel zijn er niet noodig. Na het rijgen worden de korrels rijst met een schaar van elkander geknipt, waardoor alles onzichtbaar is. Wanneer nu een paar gevulde rijstkorrels in de maag van een mensch komen, verteren die haren nimmer, groeien langzaam aan en wordt het een maagkwaal, die na veel pijnen te hebben veroorzaakt, den dood ten gevolge heeft.

Doch keeren wij terug tot ons verhaal. Na deze voorzorgsmaatregel werden de voor- en achterpooten van den tijger saamgebonden en lange bamboe's er tusschen door gestoken.

Acht flinke jonge mannen werden aangewezen om hem uit het ravijn te dragen, vervolgens werd er een optocht gehouden, met den tijger vooraan, direct daar achter kwamen wij, gevolgd door de bevolking. Bij alle kampongs werd halt gehouden, om de schoone Atjéhsche maagden in de gelegenheid te stellen even met den dooden signor kennis te maken. Nadat zij even den tijger geaaid hadden verdwenen ze. Deze behandeling maakte op de bevolking een ernstigen indruk.

Het was dan ook de eerste maal, dat wij deze dames konden aanschouwen, die, wanneer zij in gewonen doen zijn, altijd voor onze oogen verborgen blijven. Het moet dus wel als iets heel bijzonders beschouwd worden dat zij zelfs in tegenwoordigheid van een blanke, dat

durfden te doen. Na afloop werd de tijger naar ons bivak gebracht en gevild. Het vleesch werd aan Chineezen gegeven, die er lekker van hebben gesmuld en naar hun gedachten even sterk als de tijger zouden worden. Het vel werd op een bamboeraam gespannen en in de zon gedroogd. Daar wij geen ingrediënten hadden om het te bereiden is het vel later bedorven.

Door gebeurtenissen als vorenstaande komt er tevens een betere verstandhouding met de bevolking. Ik kon er dan ook aardig mee overweg, bovendien werden de hoofden altijd voorkomend door mij ontvangen en nimmer verzuimde ik, bij het aanspreken hun titel te gebruiken. Wat mij ook opgevallen is, dat van een andere taal het eerst de leelijke woorden worden overgenomen. Wanneer ik met den toekoe een bespreking hield in het Maleisch, voegde hij er af en toe één Hollandsch woord tusschen en dat ééne woord wat hij kende was het beruchte g.v.d., dat verbasterd werd uitgesproken. Van mij had hij het niet geleerd, want nimmer maakte ik er gebruik van.

Bij de tijdsbepaling werd gebruik gemaakt van den stand der zon, klokken waren hun onbekend. Aan den stand der zon leidden zij af hoe laat het was.

TRAGISCH.

In den regel waren het steeds dezelfde brigades, die er samen op uit trokken. Mijn collega was een Duitscher, flinke kerel, waarmee ik in het begin prettige uren heb doorgebracht. Met zijn Duitsche dichters was hij goed op de hoogte, was iets ouder in leeftijd; ik was ouder in rang, en daardoor verantwoordelijk commandant. In dien tijd werden veel Duitschers onderofficier, het verplichte schoolbezoek, wat in Duitschland toen al jaren wet was, bevoorrechtte hen boven vele Hollanders wat hun ontwikkeling betrof. Bovendien waren het stramme militairen. Toen wij voor de derde maal weer samen op Lamteubah waren, was mijn collega geheel veranderd. Dikwijls gebeurde het 's avonds, dat hij zich aan onaangename voorspellingen waagde, bijv. „ik heb een gevoel of wij van nacht aangevallen zullen worden", enz. In het begin weersprak ik hem, later liet ik hem maar praten en begreep dat hij meer gedronken had, dan goed voor hem was. De patrouille diensten werden door mij voor ons beiden verzwaard, om hem zooveel mogelijk de gelegenheid te ontnemen zich te bedrinken en was ik blij, toen we afgelost werden. Hij is naar Java vertrokken en later vernam ik dat hij den vrijwilligen dood was ingegaan. Ziedaar het tragisch einde van een flink persoon.

Na eenige dagen op patrouille te zijn geweest, vernam ik bij terugkomst op Seulimeum, dat een mijner

collega's, een Hollander, ook den vrijwilligen dood gekozen had. De reden was in het laatste geval een andere. De collega's vertelde, dat hij even voor het tragischen gebeuren naar mij had gevraagd en speet het mij geweldig, dat ik een paar uren te laat kwam. Mogelijk had ik hem tot betere gedachten kunnen brengen. Men vermoedde dat de kapitein een aanmerking had gemaakt, in tegenwoordigheid van meerdere personen, betreffende een opdracht, die hij niet precies had volbracht. Na de begrafenis werd er van zijn inboedel vendutie gehouden, die heel goed slaagde. Op het graf werd een eenvoudig monument, met een hekje van ijzer er om heen geplaatst. Een foto werd er van genomen en nog een kleine collecte gehouden. De foto, inzameling en het vendutiebedrag, werd met een hartelijke deelnemende brief, naar zijn ouders gezonden. De bedroefde ouders stelden deze kameraadschappelijke deelneming op hoogen prijs. Het verlies hunner dierbare, was hiermede echter niet vergoed.

HET INNEN VAN BOETE.

Het kwam nog al eens voor, dat de bevolking gestraft werd met boete. Vrijwillig kwamen zij de boete nooit betalen. Wanneer de tijd verstreken was, werd er een brigade maréchaussée op uitgestuurd om de boete binnen te krijgen. Gemakkelijk ging het niet. Vraagt men het hoofd om de boete, dan krijgt men te hooren, dat hij geen cent bezit. De brigadecommandant moet zorgen, dat hij het geld geind krijgt. Wanneer hij thuis komt zonder geld is hij onbruikbaar. Hij is verplicht er wat op te vinden om het geld binnen te krijgen. In dien tijd was bij de Atjéhers de Penangsche dollar de gangbare munt. In Lamteubah moest ik 500 dollar boete innen. Volgens de hoofden was er geen geld aanwezig. De brigade had een ruim bivak en liet eenige koeien daarin opbergen. Deze koeien werden later teruggekocht en op deze manier kwam ik aan mijn 500 dollar. In Sigli, dat rijker was, moest ik eens 1000 dollar innen. Maar ook hier was geen cent te verkrijgen. Goede raad was duur. Een bivak zooals in Lamteubah was niet aanwezig, ook koeien waren er niet in de nabijheid, wat nu? Eenige schoone voorname vrouwen van hoofden werden in gijzeling genomen, die daarna tegen losprijs werden teruggegeven, waardoor de boete op deze wijze binnenkwam. Het spreekt van zelf, dat de dames keurig werden behandeld.

EEN ONTMOETING MET EEN RHINOCEROS.

Op patrouille zijnde met een brigade maréchaussée werd een rivier stroomopwaarts afgezocht. Dat de brigade niet in behoorlijk verband kon blijven vanwege het moeilijk begaanbare terrein, is te begrijpen. De bergrivieren met hun weelderige tropische plantengroei, nu en dan granietblokken van 1—3 meter, met hun watervallen, afgewisseld langs den oever door grindbanken, waren aanleiding, dat het verband verbroken werd. Nadat wij ongeveer $2^1/_2$ uur gemarcheerd hadden, werden wij plotseling verrast door een vervaarlijk snuiven. Een rhinoceros, die bezig was een bad te nemen in een diepe plek, was door ons gestoord, en wilde daarover zijn ongenoegen toonen. Met gestrekten nek kwam hij met zijn eenhoorn op ons aanstormen. Twee maréchaussée's, die dicht bij mij waren, gaf ik bevel te schieten tot hij er genoeg van zou hebben, en ik begon direct zelf te paffen. Na eenige schoten was het monster zoodanig getroffen, dat hij viel. Hij was toen nog 3 of 4 pas van ons verwijderd. Zijn dikke huid werd opengekapt, een stuk biefstuk en lever werd er uitgesneden waarvan wij later gesmuld hebben. Zijn hoorn werd van den kop geslagen en bij terugkeer in het kampement aan een Chineesche tokohouder verkocht voor 85 dollar, die onder de brigade werden verdeeld. Beweerd wordt, dat het afschraapsel van zoo'n hoorn als poeder ingenomen zeer versterkend is. De Chineezen gelooven daar aan, vandaar die hooge prijs die er door den tokohouder voor gegeven werd.

EEN KUDDE OLIFANTEN.

Bij een terugmarsch van Lamteubah naar het kampement Seulimeum, werd na een paar uur marcheeren, een 200 pas van den weg een kudde van 25 olifanten waargenomen. Ik liet de brigade halt houden en in de schaduw rusten. Zelf ging ik voorzichtig op onderzoek en bemerkte, dat er één olifant bij was met een paar begeerenswaardige tanden, die ongeveer 75 centimeter lang waren. Aan gevaar wordt op zoo'n moment niet gedacht, ik naderde hem zoo dicht mogelijk tot ongeveer een pas of 20. Nu is dat niet zoo moeilijk, een olifant heeft in verhouding tot zijn lichaam kleine oogen, waarmede hij niet zoo scherp kan waarnemen. Daarbij zijn ze niet schrikachtig uitgevallen. Op mijn gemak, of ik voor een schijf stond, nam ik mijn karabijn en richtte op den olifant met tanden. Een schot was voldoende, toen viel hij neer, waarna de andere olifanten kalm verder marcheerden, zich niets van hun dooden makker aantrekkende. Toen zij voldoende afstand hadden ging ik mijn brigade waarschuwen.

Gelukkig, dat we een flinke bijl bij ons hadden om de kaken waar tusschen de tanden zitten vaneen te hakken; krachtig moest de bijl gehanteerd worden om de zware kaakbeenderen te kunnen splijten. Na één uur flink gewerkt te hebben haalden wij de tanden er gaaf uit. Het gedeelte der tanden wat buiten steekt is massief, het binnenste wordt geleidelijk hol. Bij thuiskomst werden de tanden goed gereinigd, en ik was op een gemakkelijke manier, in het bezit van een aardig jachttrofee gekomen.

CHINEESCHE KOELIES.

Bij het aanleggen van de spoorbaan Seulimeum—Padang Tidji, werden Chineezen als koelies te werk gesteld op contract. Ongeveer een uur of drie van Seulimeum, Garoet genaamd, was een groot bivak gemaakt, waar een 500-tal Chineesche koelies met hun mandoers onderdak vonden. Het geheele werk stond onder leiding van een genie-officier, bijgestaan door een paar Europeesche opzichters.

Een sectie Inlandsche infanterie onder commando van een Europeesch sergeant moest het geheel beschermen en de orde handhaven. In het algemeen zijn de Chineezen ijverige werkers en ordelijke menschen. Het verwonderde mij dan ook, toen ik op een dag bij den divisiecommandant kapitein Geertsema Beckering werd ontboden en de opdracht kreeg, zoo spoedig mogelijk met mijn brigade naar Garoet te gaan om de orde te herstellen. Er was een oproer uitgebroken onder de Chineesche koelies, de sectie infanterie had ze niet tot de orde kunnen brengen en een soldaat was door een patjol gewond. Spoedig gingen wij op marsch, met versnelden pas. Toen wij dicht bij Garoet kwamen merkten wij, dat er iets broeide. Bij een diep ravijn, waar een smalle brug overlag stonden ruim 100 Chineezen bij elkaar, veel lawaai makende en gewapend met patjols. Om zoo mogelijk bloedvergieten te voorkomen, begreep ik, dat er indrukwekkend opgetreden moest worden. Gaf bevel de klewangs te trekken, die in de zon onheilspellend

schitterden, hief den Atjéhschen oorlogskreet aan en begon met een theatrale houding er op in te stormen. De Chineezen waren daardoor zoo verrast, dat zij als kaf voor den wind uit elkander stoven. Direct gaf ik orders, door middel van de mandoers, dat zij niet meer mochten samenscholen en zoo spoedig mogelijk naar hun barakken moesten gaan. De brigade werd in tweeën gesplitst en militairement werd toen door de barakken gepatrouilleerd om te zien of de orders werden uitgevoerd. Ook liet ik hun mededeelen, dat er een onderzoek zou plaats vinden en de orde was hiermee hersteld.

Bij de Europeanen was ik een geziene gast, zij wilden mij gaarne allen te logeeren hebben, één kon er maar uitverkoren worden, die daarmee erg ingenomen was. Wij werden dan ook feestelijk ontvangen en goed getracteerd vanwege den spoedige afloop van het relletje. Met den Europeeschen sergeant van de infanterie werden besprekingen gehouden en verdere maatregelen voor de orde genomen. Hij was nog niet zoo lang in Indië en nog heel kort op Atjéh. Den volgenden dag inviteerde ik hem mee te gaan, op de hertenjacht. In het terrein was ik heel goed bekend, twee maréchaussées vergezelden ons. 's Morgens heel vroeg gingen wij op marsch, zoodanig loopende, dat wij zooveel mogelijk tegenwind hadden. Nadat wij een uur aan het speuren waren, zag ik op een vlakte, begroeid met versche alang-alang, dicht bij een bosch, een hert tegen een boom schuren met een prachtig gewei. Mijn karabijn in den aanslag nemen, behoorlijk richten, en — het hert was er geweest. Mijn collega begreep er niet veel van, het hert had hij nog niet gezien. Ik vertelde hem, dat het ook wel zou komen als hij lang genoeg

in het terrein had geoefend. Wij gingen met het hert terug, dat werd verdeeld onder alle militairen en civiele Europeanen.

Dienzelfden dag zou kapitein Geertsema Beckering komen om persoonlijk het onderzoek te leiden. Na één dag was het onderzoek afgeloopen en bleek, dat de koelies niet de voeding hadden gekregen waar zij volgens contract recht op hadden. De kongsi (Chineesche leiders) hadden zich bevoordeeld ten nadeele van hun landgenooten. De kapitein, een scherpzinnig en strikt rechtvaardig man, begreep wel, dat het oproer een oorzaak moest hebben, waarom hij dan ook zelf de leiding van het onderzoek op zich had genomen.

De voeding werd direct verbeterd, de koelies gingen weer opgewekt aan het werk en wij gingen naar Seulimeum terug.

EEN MOEILIJKE OPDRACHT.

Het volgende is een onaangename geschiedenis, die ik tot mijn spijt verplicht was tot het bittere einde mee te maken. Het was, meen ik, in 1904. Een Atjéhsche prinses (petjoet), bloedverwant van Panglima Polim, was eenige jaren gehuwd met een man van haar stand. Door haar man de laatste jaren minder oplettend behandeld, begon zij haar genegenheid aan een niet adellijken Atjéher te schenken, hetgeen bekend werd. Nu is dat volgens Atjéhsche adat (gewoonterecht) streng verboden, en hij, die zich de liefdesavonturen met een adellijke dame laat welgevallen is ten doode opgeschreven. Hierover was al dikwijls bij den civiel-gezaghebber, kapitein Geertsema Beckering van het korps maréchaussée, het een en ander gezegd, tot de hoofden eindelijk verzochten er een eind aan te mogen maken, hetgeen werd toegestaan. Daarbij werd vooral onder de aandacht gebracht, dat er geen bloed vergoten mocht worden.

Om het nu werkelijk op te lossen werd er bepaald, dat 6 maréchaussées onder hun brigadecommandant zich in de nabijheid zouden opstellen, om de hoofden — indien noodig — behulpzaam te zijn in hun moeilijke taak. Des nachts werd het huis, waar het paar verblijf hield, omsingeld door Atjéhers, gewapend met klewang en lans, ongeveer 200 man met hun hoofden, waarvan het hoofd Toekoe Moedah Lateh als leider het bevel voerde.

Des morgens ongeveer 6,30 uur werd mij als brigade-

commandant verzocht — namens het hoofd — om op de plaats des onheils te komen. Daar aangekomen zag ik, dat het minder aangenaam zou worden. De twee geliefden stonden gewapend met klewang en rentjong in het midden van al die gewapende mannen. De prinses stond beschermend voor haar amant. De Atjehers durfden haar niets te doen, doch probeerden wel haar amant op allerlei manieren te belagen; direct was zij echter gereed om hem bij te staan. Als vertegenwoordiger van het hoogste gezag moest ik direct optreden. Op ongeveer 50 pas afstand werd het volgende besproken. De brigade commandant verzocht de prinses haar wapens neer te leggen en naar huis te gaan. Zij stond fier en trotsch met opgericht hoofd tegenover den brigadecommandant het woord te voeren in het maleisch. Zij was heelemaal niet bang voor den dood: Boleh passang toean (schiet maar gerust mijnheer). Prinses, ik ben hier niet gekomen om menschen dood te schieten, maar alleen om U te verzoeken, Uw wapens neer te leggen en den man te laten gaan. Waarop het dappere antwoord kwam: wij zijn niet bang voor den dood, wij hebben samen geliefd, ook samen zijn wij bereid te sterven. Gedurende een uur ongeveer werd er op dergelijke wijze onderhandeld, tot dat we eindelijk afspraken, dat zij naar het huis van Panglima Polim in de nabijheid zouden gaan. Terwijl wij aan het onderhandelen waren kwamen zij steeds nader, het pad, dat zij moesten volgen naar het huis van Panglima Polim was reeds door hen overschreden. Zij stonden nog een pas of vijftien van ons verwijderd. Ik liet ze tot ongeveer tien pas naderen, met de waarschuwing, dat zij het juiste pad voorbij waren en niet dichter bij ons mochten komen. Toen kwam het kritieke moment.

Ze fluisterden elkander het een en ander toe, de ringen werden van de vingers genomen en op den grond gelegd. Twee maréchaussées gaf ik een wenk zich gereed te houden. Het was aan alles merkbaar dat zij bereid waren te sterven en van te voren een gehate kafir om hals wilden brengen, voor een plaatsje bij Toean Allah en Mohammed in den hemel.

Intusschen maakten zij zich gereed om ons aan te vallen. Toen zij ongeveer nog 6—7 pas van ons afstonden en zij hun sprong op ons wilden wagen, moest ik met een bloedend hart bevel tot vuren geven en werden beiden doodelijk getroffen. Direct werd door ons het terrein verlaten en marcheerden wij naar huis om den civielgezaghebber rapport over dit voorval uit te brengen. Tevens konden de Atjehers zonder onbescheiden blikken de treurige werkzaamheden verder verrichten. Zeer onder den indruk van het gebeurde werd alles aan den civ. gezagh. medegedeeld. Deze vond het jammer, dat het zóó afgeloopen was, maar er was niets meer aan te doen. Per telefoon berichtte hij het voorgevallene direct aan den resident te Koeta-Radja. Wat die er van zeide, bleek lang niet malsch te zijn, dat het op deze wijze was afgeloopen. Ik hoorde den civ. gezagh. het volgende antwoord geven: dat hij den kalmsten brigadecommandant had gezonden en dat het heusch niet anders had kunnen geschieden. Een onderzoek met de hoofden zou volgen. Dat (gelukkig voor den brigadecommandant), de hoofden, later eerlijk moesten verklaren, dat hij heel geduldig en langdurig had onderhandeld en de tragische afloop ook niet aan zijn optreden te wijten was geweest.

Nimmer is een opdracht mij zwaarder gevallen.

Wacht men te lang, dan worden onze menschen het slachtoffer. De brigadecommandant krijgt dan het verwijt te hooren, dat hij beter had moeten uitkijken en wordt zwaar gestraft. Te vlug optreden mag men in geen geval, het zou gelijk staan met moord. Bovendien zouden de hoofden met hun 200 gewapende volgelingen een hartig woordje meespreken. Dat het de goedkeuring van de hoofden wegdroeg is later bij het onderzoek gebleken. Dat dergelijke opdrachten veel van het zenuwgestel eischen is te begrijpen.

FANATISME.

Het was den Atjéhers verboden wapens in het bezit te hebben, alleen de hoofden was het toegestaan, die daarvoor schriftelijk vergunning hadden van den civ. gezaghebber, om daarmede tevens hun waardigheid als hoofd te toonen.

In Pidië gedurende den vastentijd (poeasa) kwam het meermalen voor, dat één Atjéher een afdeeling militairen aanviel om een kafir doodelijk te verwonden. Daarvoor zich zelf opofferend, om als belooning bij Mohammed in den hemel te komen. Zoo'n Atjéher is dan gewapend met een verborgen rentjong. Dicht bij een afdeeling militairen gekomen, valt hij die plotseling aan, met het gevolg, dat hij met zijn rentjong, altijd edele deelen in den bovenromp van het lichaam treft. Zelden ontspringt hij den dans, wat hij er gaarne voor over heeft.

Wanneer de poeasa was ingetreden moest men scherp opletten. Verdachte personen, liet ik op een afstand van 20 pas halt houden, hun lendendoek op den grond deponeeren en hun armen in de hoogte houden. Bleek bij het onderzoek dat hij een rentjong bij zich droeg, dan werd hij gearresteerd, wegens het dragen van een verboden wapen. Tijdens dat onderzoek, bleef een maréchaussée met geladen karabijn in den aanslag staan, om hem in bedwang te houden.

GENEESKUNDIGE DIENST.

Het kwam nogal eens voor, dat onze menschen zeer zwaar gewond werden. Maar dank zij de kundige behandeling der militaire artsen, er gelukkig goed doorheen kwamen.

Op Meulaböh heb ik het volgende meegemaakt. Na een marsch van 2 dagen en een nacht, werd des morgens bij het aanbreken van den dag eenige huizen omsingeld, waarin een berucht hoofd met zijn bende verblijf hield. We waren met 3 brigades maréchaussée onder bevel van een kapitein. De vijand hadden wij volkomen verrast doch bood hevigen tegenstand. Daar zij in het bezit van veel geweren waren, was de ontvangst warm. Het antwoord bleven we niet schuldig en na een korten strijd waren we meester van het terrein, ten koste van eenige gewonden onzerzijds. Een van de gewonden een Ambonees sergeant o.a. had een schot in de linkerknieschijf, zijn toestand was zorgwekkend. Zoo vlug mogelijk werd met een brigade terug gemarcheerd, om de gewonden bij den dokter te brengen, die direct verzorgd werden. Eenige dagen daarna vernamen wij, dat het linkerbeen tot boven de knie van den Ambonees-sergeant was geamputeerd en gelukkig met goed gevolg. De militaire dokter, geheel alleen ter plaatse als medicus ,had er toe over moeten gaan, om het ergste te voorkomen. Een woord van hulde aan dezen bekwamen dokter is hier zeker op zijn plaats. Later toen ik dien Ambonees-sergeant een bezoek bracht, vertelde hij, dat hij zijn verloren been nog dikwijls voelde

(zenuwen). Wanneer hij op zijn rechterzijde wilde gaan liggen, ging dat heel makkelijk, maar wanneer hij het tegengestelde wilde doen, was het erg moeilijk.

Hij werd afgekeurd voor den militairen dienst, kreeg pensioen en ging met een houten been en wandelstok, naar zijn geboorteplaats Ambon terug.

Gedurende den oorlog tusschen Rusland en Japan, werden wij voor een paar maanden gedetacheerd te Sabang. Aldaar aangekomen, moest voor een onderdak gezorgd worden. Daarvoor kregen wij gemerkte balken met schroeven en moeren, benevens de noodige planken enz. en begonnen spoedig ons onderdak gereed te maken; 3 brigades één barak. Tijdens het bouwen hadden wij veel belangstelling, het ging precies volgens teekening, die er bij was gevoegd, het publiek snapte er niets van, dat die maréchaussées ook bouwspecialisten waren. Er werd flink aangepakt en na eenige uren was ons huis gereed. Kapitein Colijn was onze commandant, die hoofdzakelijk daar gestationeerd was, om het internationale recht te regelen. Bij de maréchaussée trad als leider op een luitenant, die dagelijks oefeningen liet houden .Wij hadden nog nooit zoo'n goed leventje gehad, wat door ons wel gewaardeerd werd. De kapitein en de luitenant waren zeer humaan. 's Morgens wat oefenen of voor een paar dagen er op uit, om het geheele eiland te verkennen, steeds afwisselende prettige dienst. Wanneer de Nederlandsche mailschepen aankwamen, werden die door de brigadecommandanten met een bezoek vereerd. De haven van Sabang is door de natuur bevoorrecht, het is een van de prachtigste havens in den omtrek. De Nederlandsche marine was goed vertegenwoordigd.

Behalve een slagschip waren er nog drie torpedobootjagers. Het slagschip en de torpedobootjagers waren gevechtsklaar, geheel zonder tentendek, waardoor de ijzeren schepen, door de zon beschenen, erg warm waren en daardoor het verblijf voor de menschen niet zoo aangenaam. De torpedobootjagers waren gelijk de begroeide kust, waar zij verbleven, geheel groen geschilderd en daardoor aan het oog onttrokken. Wij kwamen spoedig in kennis met de onderofficieren van de marine, waardoor wij in de gelegenheid werden gesteld de oorlogsschepen te bezichtigen. Op een Zondagmorgen inviteerden wij de heeren van de marine op een picnictochtje naar het meer. Zij kregen een remboepakje van ons in gebruik, een karabijn met een paar patronen, om wilde varkens te schieten, wanneer die te voorschijn kwamen.

We hadden twee koelies bij ons die een mand met eten en drinken droegen. Het tochtje viel zeer in de smaak van de heeren, varkens kwamen we niet tegen, wegens het gezellig babbelen. Na een paar uren werd het meer bereikt en de picnic gehouden. Ook werden eenige kleine schijven op het meer geplaatst, waar wij op oefenden met schieten. De marine onderofficieren begrepen er niets van, dat wij zooveel vrijheid genoten, hoe of wij de patronen konden verantwoorden enz.? Later bij intiemere kennismaking is het mij opgevallen, dat de onderofficieren van de marine, waaronder huisvaders waren, zeer kort werden gehouden. De gemoedelijkheid, die er bij ons heerschte tegenover de officieren, vergeleken bij die van de marine, was een groot verschil. Daarom werden bij het Indische leger, als het noodig was, de zwaarste diensten met opgewektheid verricht, altijd klaar en een

wederkeerig vertrouwen van officieren en minderen.

In de haven kregen we op een dag bezoek van een Duitsch oorlogsschip en drie Fransche torpedobootjagers. In het café was het des namiddags heel gezellig. De Fransche, Duitsche en Hollandsche onderofficieren van de marine en wij, zaten spoedig broederlijk vereenigd in het internationale gezelschap. Een onderofficier hofmeester van de Hollandsche marine fungeerde als ceremoniemeester. Om beurten werd er gezongen en ging het er heel vroolijk naar toe. De Fransche met hun aardige liedjes, waarvan het refrein, door het geheele gezelschap werd mee gezongen en geklapt, eerst in de handen en daarna met de handen op de knieën klappen enz. De Duitschers met hun „Rundgesang" en tot slot, „am die teuer Heimat", wat vierstemmig heel mooi gezongen werd. De Hollanders zongen het welbekende lied van Piet-Hein, waarbij de laatste woorden door het geheele gezelschap namelijk „Piet — Hein" werd mee gezongen. Het uur van vertrek brak veel te spoedig aan, voor de Duitsche en Fransche onderofficieren. Hartelijk werd de hand gedrukt bij het afscheid, een: auf Wiedersehen, en au revoir werd elkander toegeroepen, waarna de internationale verbroedering was afgeloopen.

Gedurende de oorlog 1914—1918, kwamen deze dagen mij weer levendig voor den geest en betreurde ik de omstandigheden, die de menschen noodzaken elkaar te vernietigen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.

ren.
een
oot-
ge-
der-
roe
Een
rine
d er
De
ein,
en
den
nun
at",
Iol-
ein,
nap
uur
che
and
en
er-

eze
e ik
aar

PRO 86/87